
Giovanni Sartori: politický sociolog pluralismu

Giovanni Sartori (1924–2017) je právem považován za zakladatele italské politické vědy. V padesátých letech ještě psal o Hegelovi, Marxovi, Kantovi a zvláštním předmětem jeho analýz byl známý italský filozof Benedetto Croce (1866–1952). V letech 1950–1956 totiž Sartori musel přednášet v Itálii o moderní filosofii a jmenován byl na Univerzitě ve Florencii roku 1963 nejprve profesorem sociologie. Teprve v roce 1966 se stal na této univerzitě formálně profesorem politické vědy – v Itálii jako první. V roce 1971 také založil a až do roku 2003 řídil důležitý časopis *Rivista Italiana di Scienza Politica*.

Podstatnou část své akademické dráhy ovšem strávil ve Spojených státech, nejprve rok na grantu (1949–1950), pak v šedesátých letech jako hostující profesor politické vědy přednášel na Harvardu a Yale. Ovlivnili ho tam zejména Robert A. Dahl (1915–2014) a Gabriel Almond (1911–2002), nejvýznamnější postavy americké empirické politické teorie druhé poloviny 20. století. Profesorem politické vědy se tam stal nejprve na Stanfordské univerzitě (1976–1979) a pak od roku 1979 strávil prakticky čtvrtstoletí na Kolumbijské univerzitě v New Yorku, kde byl od roku 1994 emeritním profesorem. Přesto je Sartori k americké politické vědě, jak se vyvíjí od konce sedmdesátých let 20. století, dost kritický. Soudí, že je poznamenaná přílišnou specializací a kvantifikací a že spěje k bezvýznamnosti a sterilitě.

Sartori navrhl rozlišovat mezi *sociologií politiky* a *politickou sociologií* [viz Sartori 1968: 1–25]. Politické vědy se podle něho týká jen politická sociologie. Sociologie politiky spadá totiž pouze pod sociologii (podobně jako třeba sociologie náboženství), zatímco politická sociologie je mezivědním oborem (jakožto součást politické vědy i sociologie). Není mimochodem náhodou, že „politická sociologie“ (*political sociology/sociologie politique*) má samostatný výzkumný výbor (*research committee*) u Mezinárodní sociologické asociace (ISA/AIS) od roku 1960 (RC 18) a že od roku 1970 je zároveň uznána jako výzkumný výbor (RC 06) v rámci Mezinárodní asociace pro politickou vědu (IPSA/AISP). V tomto výzkumném výboru se Sartori stýkal s řadou svých známých kolegů, kteří zpravidla přecházeli od sociologie k politické vědě. Patřili mezi ně například Raymond Aron (1905–1983), Mattei Dogan (1920–2010), Juan J. Linz (1926–2013), Seymour Martin Lipset (1922–2006), Stein Rokkan (1921–1979) a další.

Podle Sartoriho však především mezi přístupem politické sociologie a přístupem sociologie politiky existují podstatné rozdíly. Zatímco političtí sociologové mají tendenci spatřovat v politických proměnných také nezávisle proměnné, sociologové politiky je chápou jako závisle proměnné. Kdyby politické jevy byly „v poslední analýze“ odvozené od nějakých hlubších jevů, pak by politická věda neměla smysl, leda jako přívěšek nějaké jiné disciplíny, například ekonomie.

Však se také Sartori vždy hlásil k tomu, co před ním především Raymond Aron označoval jako „primát politiky“. „Dlouho jsem se domníval, že dějiny komunistických diktatur potvrzují primát politiky ve vztahu k hospodářství. Dodnes se ještě tohoto mínění přidržuji.“ [Sartori 1991a: 439]

Sartoriho vědecké dílo výrazně zasahuje do tří oblastí: (1) politické teorie, (2) metodologie sociálních věd a (3) komparativní politologie. Do oblasti *politické teorie* spadá především *The Theory of Democracy Revisited* (existuje ve slovenském překladu *Teória demokracie* [viz Sartori 1993]). Podobně jako jeden z jeho vzorů Dahl i Sartori se věnuje problematice demokracie takřka celoživotně. Už roku 1957 vyšel italsky jeho spis *Democrazia e definizioni* [viz Sartori 1957], na jehož základě napsal roku 1962 anglicky zprvu knihu *Democratic Theory* [viz Sartori 1962], jejíž důkladně přepracované vydání je výše zmíněné dílo *The Theory of Democracy Revisited* [viz Sartori 1987]. Roku 1993 vychází v italštině *Democrazia. Cosa è* a konečně roku 2007 její značně aktualizované druhé vydání [viz Sartori 2007].

Sartori patří k hlavním představitelům *konkurenční* teorie demokracie. Základy této konkurenční teorie položil rakouský ekonom Joseph A. Schumpeter (1883–1950) ve své proslulé knize *Kapitalismus, socialismus a demokracie* z roku 1942, přeložené i do češtiny [viz Schumpeter 2004]. Sartori staví konkurenční teorii demokracie proti takzvané *participační* teorii demokracie, kterou odmítá a vytýká jí, že nebere v úvahu rozdíl mezi demokracií antiky a demokracií moderny. Konkurenční teorie demokracie je deskriptivní (empirickou) teorií, která vysvětluje, jak demokracie skutečně fungují. Sartori však zdůrazňuje, že deskriptivní teorie sama nestačí: potřebujeme i preskriptivní (normativní) teorii demokracie.

Schumpeterova neklasická teorie demokracie je ovšem označována za „elitářskou“, protože Schumpeter považuje řadové občany v politice za iracionální. Sartorimu se podařilo důmyslným způsobem zmírnit tento elitářský charakter tím, že na Schumpeterovu neklasickou teorii demokracie takřkajíc narouboval takzvaný „princip anticipovaných reakcí“, který zavedl do politické vědy Carl J. Friedrich (1901–1984). I v období mezi dvěma volbami musejí přece politikové nadále zůstat vnímaví čili „responzivní“ vůči preferencím voličů, jak se projevují mezi jiným prostřednictvím výzkumů veřejného mínění, pokud jim jde o to, aby byli zvoleni znovu. Tím pádem vzniká v demokraciích jakási zpětná vazba (feedback) mezi politiky a občany, což znamená, že vliv řadových občanů aktem voleb nekončí. Sartori zde však nejde příliš daleko: zdůrazňuje, že „reprezentace“ nespočívá jen v této vnímavosti, receptivitě (responsiveness) vůči občanům-voličům, ale i v samostatné odpovědnosti (reponsibility) politiků. Ze současných významných světových politologů tento druhý aspekt „odpovědnosti“ elegantně rozvíjí mezi jiným Sartoriho krajan Leonardo Morlino [viz Morlino 2009].

Místo Schumpeterovy neklasické teorie demokracie by se podle mě dalo lépe vyjít z Popperovy neklasické teorie demokracie, která se té Schumpeterově v mnoha ohledech podobá, ale na rozdíl od ní není elitářská: řadové občané jsou totiž podle Karla R. Poppera (1902–1994) naopak schopni retrospektivně kompetentně posoudit, zda končící vláda byla dobrá, nebo ne. Na význam této Poppe-

rovy neklasické teorie demokracie kladl velký důraz ve svých pozdních spisech Maurice Duverger (1917–2014) [viz zejm. Duverger 1988: 78–85]. Na stránkách tohoto časopisu jsem svého času Popperovu neklasickou teorii demokracie srovnal se Schumpeterovou a neskrýval jsem své preference pro Popperovu [viz Novák 2003]. Musím zde však dodat, že údajný Periklův „citát“ podle Thúkydida, který Popper s oblibou vícekrát uvádí k podpoře své neklasické teorie („Although only a few may originate a policy, we are all able judge it.“ [Popper (1945) 2003: 1]⁸), si Popper vymyslel, v žádném anglickém (neřkuli českém) vydání *Dějiny peloponéské války*, ani v žádném samostatném vydání Periklovy řeči taková věta neexistuje.

Pokud jde o Sartoriho práce *metodologické* v širokém slova smyslu, patří mezi ně v italštině hlavně spis *La Politica. Logica e Metodo in Scienze Sociali*, jehož první vydání je z roku 1979 [viz Sartori 1979]. V angličtině lze do ní zařadit zejména dvě kolektivní knihy: *Social Science Concepts: A Systematic Analysis* [viz Sartori 1984], jejímž byl redaktorem a do níž přispěl zásadní kapitolou „Guidelines for Concept Analysis“, a *Tower of Babel: On the Definition and Analysis of Concepts in the Social Sciences* [Sartori, Riggs, Teune 1975], jíž je autorem spolu s Fredem W. Riggssem (1917–2008) a Henrym Teunem (†2011). Sartoriho největší předností je, že se významně podílí na pojmovém upřesnění kategorií politické vědy, a to nejen ve svých pracích speciálně metodologických, k nimž vedle zmíněných dvou knih patří mnohé odborné články, zejména „Concept Misformation in Comparative Politics“ [viz Sartori 1970], „Comparing and Miscomparing“ [viz Sartori 1991b] a italsky „La Politica Comparata: Premesse e Problemi“ [viz Sartori 1971]. V letech 1970 až 1979 předsedal ostatně Výzkumné komisi konceptuální a terminologické analýzy (The Committee of Conceptual and Terminological Analysis⁹) Mezinárodní asociace pro politickou vědu (IPSA/AISP).

Sartori v jedné z těch proslulých statí [viz Sartori 1991b] kritizuje v politické vědě používání „kočkovců“, což má podle něho čtyři vzájemně spjaté příčiny: (1) provincialismus (parochialism), (2) špatnou klasifikaci (misclassification), (3) gradualismus (degreeism) a (4) natahování pojmů (conceptual stretching). Pokud jde třeba o příklad špatné klasifikace, Sartori uvádí kategorii „unipartismu“ (systému jediné strany), do níž byly řazeny (a) „jednostrannické“ země jako některé státy USA, Japonsko, Švédsko, Norsko nebo Indie, (b) Mexiko, (c) Sovětský svaz, Čína a tzv. východní Evropa za komunismu. Vznikla tak podle Sartoriho „tříhlavá příšera“ (three-headed monster). A jaký smysl pak mohlo mít, když

⁸ Český překlad Miloše Caldy (z anglického originálu) v prvním svazku *Otevřené společnosti a jejich nepřítel*: „Ačkoliv jen nemnozí mohou tvořit politiku, jsme všichni schopni ji posuzovat.“ [Popper 1994: 17] Český překlad Jaroslava Kohouta a Evy Stuchlíkové (z německého originálu v Popperově knize *Život je řešení problémů*): „I když jen málokterí z nás jsou s to navrhnout nebo provádět určitou politiku, jsme přece všichni schopni takovou politiku posoudit.“ [Popper 1998: 188 a 188–189, tj. dvakrát stejný citát, domněle Periklův podle Thúkydida, ve skutečnosti jde o Popperův výmysl]

⁹ Dnes se nazývá „The Committee on Concepts and Methods“.

se třeba Samuel P. Huntington (1927–2008) a Clement H. More pokoušeli zjistit příčiny takto konfuze pojatého „jednostranictví“?

V oblasti *komparativní politikologie* se Sartori proslavil právě a především svou typologií stranických systémů, která je předmětem knihy *Parties and Party Systems* [Sartori 1976], v českém překladu *Strany a stranické systémy* [Sartori 2005a]. Tato monografie z roku 1976 je nejspíš nejuznávanějším Sartoriho spisem, který ostatně získal roku 1998 prestižní cenu Amerického sdružení pro politickou vědu, Leon Epstein Outstanding Book Award.¹⁰ Sartori napsal tuto knihu ve dvou svazcích, vyšel však v roce 1976 jen svazek první. Jak vysvětluje sám autor v předmluvě k druhému španělskému vydání (jehož překlad najdeme i v českém vydání), druhý svazek, který existoval jen v rukopise, mu spolu s jinými věcmi ukradli z auta zloději. Sartori si byl vědom, že „není možné napsat znovu už jednou napsanou knihu“, tj. rekonstituovat celý jeden svazek, který byl plodem dlouhé práce, a předpokládal, že podstatně rozšíří první svazek, do něhož by včlenil i to nejdůležitější z odcizeného druhého svazku. Proto také vyzýval své vydavatele, aby zastavili reedice této jeho knihy.

Později se však zaměřil na jiné priority, například na přepracování své teorie demokracie, a tak se začátkem devadesátých let smířil s tím, aby *Strany a stranické systémy* byly ve španělštině reeditovány v nezměněné podobě a byly na jeho žádost pouze doplněny o významnou stať „Polarizace, fragmentace a soutěž v západních demokraciích“, jejímž spoluautorem je Sartoriho kolega Giacomo Sani a která tvoří jak ve zmíněném španělském, tak i v českém překladu z roku 2005 poslední kapitolu knihy. Z roku 2005 je i druhé originální anglické vydání [Sartori 2005b], ve kterém tato společná stať není publikována, ale je v ní zato podrobný úvod Petera Maira z roku 2004. Tímto druhým vydáním se řídí také pozdní francouzský překlad *Partis et systèmes de partis* z roku 2011, který vyšel v Belgii [viz Sartori 2011] a na rozdíl od českého překladu není příliš spolehlivý.

Sartoriho pozoruhodná typologie stranických systémů, která je dodnes uznávána za nejpropracovanější vůbec, vychází ze dvou kritérií: počtu stran a jejich ideologie. Kritérium ideologie má v pluralitních stranických systémech se svobodnou soutěží podobu ideologické vzdálenosti mezi nejvzdálenějšími „relevantními“ stranami, kdežto ve stranických systémech bez svobodné soutěže má podobu ideologické „intenzity“ jediné nebo hegemonické strany.

Originální a podle mého názoru obzvlášť šťastný byl Sartori, když navrhl kategorii „predominantní“ (převládající) strany a odpovídající hraniční typ stranického systému. Jde už o pluralitní stranický systém, kde normálně dochází ke svobodné soutěži, ale jedna ze stran dlouhodobě získává nadpoloviční většinu mandátů v hlavních volbách (v parlamentních režimech to bývají volby do dolní komory). Je škoda, že tato Sartoriho kategorie se v současné době v anglosaské

¹⁰ Sartori získal řadu dalších významných ocenění, mj. čestné doktoráty mnoha světových univerzit, v roce 1971 mu prezident Italské republiky udělil Zlatou medaili za přínos kultuře a vzdělání atd.

odborné literatuře používá méně než Duvergerem od roku 1960 prosazovaný termín „systém dominantní strany“. Sartori právem namítal, že přítomnost dominantní strany neurčuje jednoznačně nějaký stranický systém, ale je naopak slučitelná s několika odlišnými stranickými systémy (ze Sartoriho typologie mj. se systémem predominantní strany, s umírněným pluralismem i s pluralismem polarizovaným) [srov. Sartori 2005a: 214].

A pokud bychom vyšli z Duvergerova pojetí, podle něhož existují dvě základní formy „systému“ dominantní strany, z nichž jedna je demokratická a druhá autokratická [viz Duverger 1960: 44–45], pak by navíc vlastně ta druhá forma odpovídala v Sartoriho typologii dokonce systému „hegemonické“ strany. Původní příklad systému hegemonické strany představovalo takzvané lidové demokratické zřízení v Polsku. Giovanni Sartori ostatně převzal tento termín od polského, i u nás zejména koncem šedesátých let 20. století známého a do češtiny překládaného (ale dodnes činného) sociologa politiky Jerzyho J. Wiatra [viz Sartori 2005a: 235–236], avšak jeho výklad je přesnější a otevřenější, než jaký mohl nabídnout Wiatr v Polsku roku 1964 za komunistického režimu. České a slovenské čtenáře (zvláště pak studenty) je však třeba upozornit, že Sartori na rozdíl od Polské lidové republiky nepovažoval ani Československou socialistickou republiku, ani takzvanou Německou „demokratickou“ republiku za příklady systému *hegemonické* strany, ale *jediné* strany neboli státostrany. Takový přístup je podle mého názoru legitimní, protože politický sociolog vychází ze skutečného „politického života“, nikoli z právnických fikcí. Satelitní strany v tehdejší Československu a východním Německu přece nejenže nesměly s komunisty svobodně soutěžit, ale na rozdíl od Polska ani neměly prakticky žádný podíl na moci.

Za hlavní „vysvětlující proměnnou“ demokratických stranických systémů italský politolog nepovažuje fragmentaci (tj. počet relevantních stran), která určuje pouze „formát“ stranického systému, ale „polarizaci“, která určuje vlastní „typ“ stranického systému. Stranická fragmentace může podle Sartoriho odrážet dvě výrazně odlišné situace: buď „segmentaci“, nebo „polarizaci“ [viz Sartori 1976: 126, čes. překl. Sartori 2005a: 131]. To má zásadní a zcela protikladné důsledky. Pokud jde jen o segmentaci (vycházející z etnické, jazykové, náboženské a jiné heterogenity), ta je slučitelná s fungující demokracií, s tzv. „umírněným pluralismem“. Naopak polarizace, tj. velká ideologická vzdálenost mezi nejvzdálenějšími relevantními stranami, vede k „polarizovanému pluralismu“, který nevytváří vhodné podmínky k úspěšnému fungování demokracie a může skončit jako Výmarská republika, tj. pádem demokracie a nástupem totalitárního nebo autoritářského režimu.

Sartoriho typologie pluralitních stranických systémů (a zejména typ umírněného pluralismu) se mnohdy dává do souvislosti s „konsociačním typem“ demokracie. Ten je součástí čtyřčlenné empirické typologie demokracií, kterou koncem šedesátých let 20. století navrhl nizozemsko-americký politolog Arend Lijphart (*1936). Nesmíme ale přitom zapomenout na podstatnou odlišnost: Lijphart se domnívá, že lze úspěšně řešit nejenom problém „segmentace“, ale i pro-

blém „polarizace“, což Sartori a Sani oprávněně uvádějí v pochybnost [viz Sartori 2005a: 389–390]. Pokud jde o poněkud širší Lijphartovu kategorii „konsenzuální“ demokracie, která je součástí jeho novější dichotomické typologie konsenzuálního versus majoritního modelu demokracie, Sartori je nejspíš nejvýznamnějším kritikem Lijphartovy všeobecné preference (a všeobecného doporučení) konsenzuální demokracie. Nejvíce je to vidět v jeho spisu *Comparative Constitutional Engineering* z roku 1994, přeloženém do češtiny v roce 2001 [viz Sartori 2001: 82–86], a jehož druhé české vydání je z roku 2011. Sartoriho pádnou kritiku Lijphartova tvrzení, podle něhož konsenzuální model je vhodnější pro všechny demokratické země (tedy nejen pro ty, které jsou jazykově, etnicky nebo nábožensky heterogenní), srovnávám v několika pracích se svou vlastní kritikou Lijpharta [viz Novák 2004, 2016: 359–383].

Sartori si byl vědom, že se musí nějak vypořádat s Duvergerovou klíčovou monografií *Les partis politiques* z roku 1951, která nahradila a zdaleka překonala veškerou předchozí literaturu na toto téma («... *supersedes and by far excels all former studies on the subject*» [Arendt 1963: 326, pozn. 70, srov. neúplný čes. překl. Arendtová 2011: 257, pozn. 365]), jak konstatovala roku 1963 Hannah Arendtová (1906–1975) a po ní mezi mnoha jinými i Sartoriho krajan a kolega Gianfranco Pasquino [viz Pasquino 2005a: 36]. Sartori proto vynaložil velké úsilí na systematické vyvracení Duvergera (na což ten ve svých publikacích téměř vůbec nereagoval). Výsledky jsou paradoxní. Tam, kde měl Sartori ve své kritice pravdu a kde byl jeho přínos nejcennější, tj. v tom, co se týkalo stranických systémů bez svobodné soutěže, jakož i v zavedení kategorie „predominantní“ strany, se bohužel příliš neprosadil: nevhodná Duvergerova kategorie „systému“ dominantní strany se nadále běžně objevuje ve světové odborné literatuře.

Naopak pokud jde o hlavní podoby pluralitních stranických systémů, tedy různé formy bipartismu a hlavně multipartismu, Sartorimu se svými neoprávněnými kritikami namířenými proti Duvergerovi podařilo přesvědčit prakticky celou světovou politologickou komunitu, že jeho koncepce se od Duvergerovy zásadně liší. Ve skutečnosti však Duverger už v roce 1951 plně formuloval a v roce 1960 systematicky vyložil typologii pluralitních stranických systémů, která se pozdější Sartoriho typologii velmi podobá.¹¹

Podobnost mezi Duvergerem a Sartorim je zvlášť dobře vidět na otázce politického „středu“. Politolog Reuven Hazan v roce 1995 Sartoriho útoky proti Duvergerovi nekriticky převzal a v rozporu se skutečností tvrdil, že Duvergerovo

¹¹ Podrobně to dokládám ve své stati, která vyšla v *Revue française de science politique* [viz Novák 2015: 452–453 a 459 nn.]. Tam jsem navíc tu podobnost dvou typologií přehledně shrnul do „syntetického slovníku“ Duverger–Sartori, který je teď nejen ve francouzském originálu [viz Novák 2015: 462], ale i v oficiálním anglickém překladu v elektronické verzi tohoto francouzského časopisu. Česká verze tohoto mého „slovníku“ Duverger–Sartori byla pak uveřejněna v podrobné kolektivní monografii *Strany, volby a demokracie: od Duvergera k Sartorimu a dále* [viz Novák 2016: 299].

pojetí politického středu je „intuitivní“, čímž se prý liší od „protiintuitivního“ (counter-intuitive) pojetí Sartoriho [viz Hazan 1995: 424–425]. Každý, kdo si dá práci s tím, aby si Duvergera pozorně přečetl, se přesvědčí o tom, že Duvergerovo pojetí středu je po celou jeho akademickou dráhu od roku 1951 neméně „protiintuitivní“ než Sartoriho pojetí z roku 1976 [viz Novák 2015: 464–465]. Od roku 2016 mají příležitost si to ověřit i čeští zájemci, protože Nakladatelství Karolinum vydalo Duvergerovu klasickou práci z roku 1951 v českém překladu [viz Duverger 2016], který jsem důkladně opravil a přepracoval.

Tím, že upozorňuji na podobnost Duvergerovy a Sartoriho koncepce pluralitních stranických systémů, však nijak nepopírám důmyslnost a sofistikovanost Sartoriho typologie, která ve světové politické vědě nemá dodnes obdoby. Stojí za zmínku, že se nedávno Steven B. Wolinetz [viz mj. Wolinetz 2006; srov. Novák 2016: 415–416] zajímavě pokusil přizpůsobit Sartoriho typologii současné situaci a odpovědět tím i na občas formulované výtky, že ze Sartoriho typů se prý zpravidla vyskytuje v dnešních demokraciích jen umírněný pluralismus.

Domnívám se, že klíčovým pojmem pro Sartoriho je *pluralismus*. Patří bohužel k těm, které jsou podle něho nepatříčně „natahovány“. Někteří autoři ho totiž vykládají tak široce, že každý politický systém, včetně sovětského, mohl být označen v jistém smyslu za „pluralistický“. Sartori věnoval proto velké úsilí tomu, co nejjasněji ho definovat, například ve své stati „Understanding Pluralism“ [viz Sartori 1997] nebo ve svém knižním eseji *Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci* [Sartori 2005c]. Pokud jde například o *sociální pluralismus*, neměl by být podle Sartoriho zaměřován za jakoukoli sociální diferenciaci. Všechny společnosti jsou v různé míře diferencované, neznamená to však, že jsou všechny diferencované „pluralitně“. Pluralismus není dán prostě tím, že ve společnosti existují „rozmanitá sdružení“. Sdružení musejí být dobrovolná (nepovinná), neexkluzivní, takže jednotlivci mohou vstoupit do několika sdružení zároveň. Není proto pravda, že všechny společnosti jsou do jisté míry pluralitní. Tzv. africký pluralismus žádným skutečným pluralismem není, podobně jako není pluralismem kastovní systém v Indii.

Podobně Sartori argumentuje i ve své důležité kritice Lijphartova všeobecného doporučování konsenzuálního modelu demokracie:

Slova mají sémantickou projekci – přenášejí interpretace. A tak když říkáme ‚konsenzuální demokracie‘, mezi kartami v naší ruce je rovnou trumf. Cožpak někdo může tvrdit, že nekonsenzuální demokracie je stejně dobrá jako demokracie konsenzuální? A podobně, když říkáme ‚pluralitní společnost‘, což je opravdu velmi neurčité a rozmlžené označení, nutně se nám vtírá na mysl dojem, že Lijphartův návod musí být opravdu dobrý pro všechny společnosti, protože přece všechny společnosti jsou nějakým způsobem a v nějaké míře pluralitní. [Sartori 1994: 70, čes. Sartori 2001: 83; srov. Novák 2016: 363–364]

V češtině jsme se se Sartoriho dílem mohli poprvé seznámit až v roce 2001, kdy Sociologické nakladatelství (SLON) v Praze vydalo s mým doslovem jeho

spis *Srovnávací ústavní inženýrství* (existuje už i druhé vydání z roku 2011). V roce 2005 pak vyšly dokonce dvě Sartoriho knižní publikace. CDK v Brně publikovalo jeho výše zmíněné stěžejní dílo *Strany a stranické systémy* a nakladatelství Dokořán vydalo vysoce aktuální esej *Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovanci*. Podobně jako *Srovnávací ústavní inženýrství* i tyto dvě knihy už mají svá druhá vydání. Doufám, že k těmto překladům do češtiny přibudou brzy další. Jak už jsem uvedl, ve slovenském překladu vyšlo v roce 1993 v nakladatelství Archa v Bratislavě jedno ze Sartoriho klíčových děl: *Teória demokracie*. Je smutné, že čeští studenti až na výjimky slovensky odmítají číst, takže jsem nakonec po letitých zkušenostech rezignovaně stáhl tuto knihu z „povinné“ do pouze „doporučené“ literatury.

Z českých specialistů se dlouhodobě Sartoriho dílem, zejména jeho typologií stranických systémů, zabývají ve svých odborných publikacích mezi jinými Maxmilián Strmiska a (vzhledem ke svému věku) později Michal Kubát. Oba jsou také zastoupeni ve výše zmíněné kolektivní monografii z roku 2016 analyzující Duvergerovo a Sartoriho dílo a jejich pokračovatele [viz Strmiska 2016; Kubát 2016]. Michal Kubát byl také iniciátorem zdařilé mezinárodní konference uspořádané u příležitosti Sartoriho devadesátin v krásném prostředí bývalé kaple v Italském kulturním centru v Praze v září 2014. Mezi jejími zahraničními účastníky byly například významné postavy evropské politické vědy Klaus von Beyme a Gianfranco Pasquino. Sartori sám naneštěstí nemohl do Prahy přijet, a tak jsme mu při večeri, uspořádané pro autory referátů v jedné historické pražské restauraci, podepsali a potom odeslali velikou pohlednici Prahy. Vydání knižní publikace v angličtině o Sartoriho díle, jejímž základem budou referáty z této konference a kterou Kubát připravuje spolu s Martinem Mejstříkem, se bohužel Sartori už nedožije.

Jeho pozoruhodné dílo s nezaměnitelným stylem však zapomenuto nebude. V roce 2009 vydali David Collier a John Gerring velmi užitečnou knihu *Concepts and Method in Social Science. The Tradition of Giovanni Sartori* [Collier, Gerring 2009]. V její první části jsou přetištěny některé z klíčových Sartoriho statí. V druhé části někteří z jeho žáků nebo pokračovatelů aplikují Sartoriho principy pojmové analýzy na takové pojmy jako „institucionalizace“, „revoluce“ nebo „demokracie“ a celá tato druhá část začíná zásadní statí „Point of Departure: Intension and Extension“, jejímž autorem je Gary Goertz. Konečně třetí část se týká vzpomínek na Sartoriho jako učitele i člověka, jeho biografie i bibliografie, včetně vzpomínek Sartoriho samotného, nazvaných „Chance, Luck, and Stubbornness: An Autobiographical Essay“. Ty původně napsal pro knihu *Comparative European Politics: The Story of a Profession* [Daalder 1997] pod vedením Hanse Daaldera, která pojednává o „zakládajících otcích komparativní politologie“, abych užil slov z první kapitoly, kterou o Carlu J. Friedrichovi napsal Klaus von Beyme. Jde v ní skutečně jen o „otce“ – v celé té plejádě proslulých autorů nenajdeme žádnou ženu. Naštěstí genderové složení dnešní generace významných politologů a politoložek je už vyváženější.

Jean Leca (*1935), čelná postava francouzské a světové politické vědy, teď po Sartoriho úmrtí souhlasil s mým návrhem, aby napsal o Sartoriho teorii de-

mokracie, která má zatím méně pokračovatelů než jeho konceptuální analýzy a metodologické práce. Částečně se Sartoriho teorie demokracie týká italský příspěvek Giuseppeho Di Palmy „Una repubblica, se saprete tenervela“, který je součástí kolektivní knihy pod vedením Gianfranca Pasquina, *La scienza politica di Giovanni Sartori* [viz Pasquino 2005b], jež vyšla k Sartoriho osmdesátinám.

Sartori se nevyhýbal břitkým polemikám a byl také pravidelným komentátorem (nejen) italské politické scény. Dlouhodobě přispíval především do deníku *Corriere della Sera* a byl zván také do italské televize. Terčem Sartoriho kritik byl mezi jinými dlouho Silvio Berlusconi. Sartoriho i do češtiny přeložená politická esej *Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci*, kterou on sám označuje za „pamflet“, se vyznačuje velmi „otevřeným“ vyjadřováním. Jen jedna ukázka:

Starosta z italského jihu, k jehož zvolení přispěl hlas mafie, jí nevyhnutelně dělá ústupky, i když se tváříme, jako bychom o tom nevěděli. Dá se odhadovat, že podobně tomu bude s komunitami africkými nebo islámskými, jestliže jejich členové získají hlasovací právo. Ono právo poslouží s veškerou pravděpodobností k tomu, že se stanou na chodníku nedotknutelnými, prosadí své náboženské svátky (pátek), a snad dokonce i čáďor pro ženy (tyto problémy nyní zmítají Francií), polygamií a ženskou obřízkou. [Sartori 2005c: 72]

Miroslav Novák

Literatura

- Arendt, H. 1963. *On Revolution*. New York: Viking Press.
- Arendtová, H. 2011. *O revoluci*. Praha: OIKOYMENH.
- Collier, D., J. Gerring (eds.). 2009. *Concepts and Method in Social Science: The Tradition of Giovanni Sartori*. New York, London: Routledge.
- Daalder, H. (ed.). 1997. *Comparative European Politics. The Story of a Profession*. London and New York: Pinter.
- Duverger, M. 1951. *Les partis politiques*. Paris: Armand Colin.
- Duverger, M. 1960. „Sociologie des partis politiques.“ Pp. 22–45 in G. Gurvitch (ed.). *Traité de sociologie*, t. II. Paris: Presses universitaires de France.
- Duverger, M. 1988. *La nostalgie de l'impuissance*. Paris: Albin Michel.
- Duverger, M. 2016. *Politické strany*. Praha: Karolinum.
- Hazan, R. Y. 1995. „Center Parties and Systemic Polarization: An Exploration of Recent Trends in Western Europe.“ *Journal of Theoretical Politics* 7 (4): 421–444.
- Kubát, M. 2016. „Antisystémová strana. Giovanni Sartori, jeho koncepce a diskuse o ní.“ Pp. 78–86 in M. Novák (ed.). 2016. *Strany, volby a demokracie: Od Duvergera k Sartorimu a dále*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Morlino, L. 2009. „Legitimacy and the Quality of Democracy.“ *International Social Science Journal* 60 (196): 211–222.
- Novák, M. 2003. „Popper versus Schumpeter: srovnání dvou neklasických teorií demokracie.“ *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 39 (1): 11–36.
- Novák, M. 2004. „Les concepts utilisés dans le modèle consensuel de la démocratie: entre Sartori et Lijphart.“ Pp. 143–159 in C. Thiriot, M. Marty, E. Nadal (eds.). *Penser*

- la politique comparée. Un état de savoirs théoriques et méthodologiques.* Paris: Editions Karthala.
- Novák, M. 2015. „Systèmes partisans compétitifs: quelle divergence entre Duverger et Sartori?“ *Revue française de science politique* 65 (3): 447–467.
- Novák, M. (ed.). 2016. *Strany, volby a demokracie: Od Duvergera k Sartorimu a dále.* Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Pasquino, G. 2005a. „Political Science of Giovanni Sartori.“ *European Political Science Review* [online] 4: 33–41. Dostupné z: <http://www.palgrave-journals.com/eps/journal/v4/n1/full/2210003a.html>.
- Pasquino, G. (ed.). 2005b. *La scienza politica di Giovanni Sartori.* Bologna: Il Mulino.
- Sartori, G. 1957. *Democrazia e definizioni.* Bologna: Il Mulino.
- Sartori, G. 1962. *Democratic Theory.* Detroit: Wayne University Press.
- Sartori, G. 1968. „The Sociology of Parties: a Critical Review.“ Pp. 1–25 in O. Stammer (ed.). *Party Systems, Party Organizations, and the Politics of New Mass.* Berlin: Free University of Berlin.
- Sartori, G. 1970. „Concept Misformation in Comparative Politics.“ *American Political Science Review* 64 (4): 1033–1053.
- Sartori, G. 1971. „La Politica Comparata: Premesse e Problemi.“ *Rivista Italiana di Scienza Politica* 1 (1): 7–66.
- Sartori, G. 1976. *Parties and Party Systems. A Framework for Analysis.* New York: Cambridge University Press.
- Sartori, G. 1979. *La Politica. Logica e metodo nelle scienze sociali.* Milano: Sugarco Edizioni.
- Sartori, G. 1987. *The Theory of Democracy Revisited.* London: Chatham House Publishers.
- Sartori, G. 1991a. „Rethinking Democracy: Bad Polity and Bad Politics.“ *International Social Science Journal* 129 (August): 437–450.
- Sartori, G. 1991b. „Comparing and Miscomparing.“ *Journal of Theoretical Politics* 3 (3): 243–257.
- Sartori, G. 1993. *Teória demokracie.* Bratislava: Archa.
- Sartori, G. 1994. *Comparative Constitutional Engineering.* London: Mcmillan.
- Sartori, G. 1997. „Understanding Pluralism.“ *Journal of Democracy* 8 (4): 58–69.
- Sartori, G. 2001. *Srovnávací ústavní inženýrství.* Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Sartori, G. 2005a. *Strany a stranické systémy. Schéma pro analýzu.* Brno: CDK.
- Sartori, G. 2005b. *Parties and Party Systems. A Framework for Analysis.* Colchester: ECPR Press.
- Sartori, G. 2005c. *Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci.* Praha: Dokořán.
- Sartori, G. 2007. *Democrazia. Cosa é.* Nuova edizione aggiornata. Milano: Rizzoli.
- Sartori, G. (ed.). 1984. *Social Science Concepts. A Systematic Analysis.* London: Sage.
- Sartori, G., F. W. Riggs, H. Teune. 1975. *Tower of Babel: On the Definition and Analysis of Concepts in the Social Sciences.* Pittsburgh: University of Pittsburgh.
- Schumpeter, J. A. 2004. *Kapitalismus, socialismus a demokracie.* Brno: CDK.
- Strmiska, M. 2016. „Sartoriho pojetí stranických systémů a případ polarizovaného pluralismu.“ Pp. 87–98 in M. Novák (ed.). 2016. *Strany, volby a demokracie: Od Duvergera k Sartorimu a dále.* Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Wolinetz, S. 2004. „Classifying Party Systems: Where Have All the Typologies Gone?“ Příspěvek přednesený na *Annual Meeting of the Canadian Political Science Association.* Winnipeg, Manitoba, 3.–5. června 2004.